

Carles Porta

TOR
Tretze cases i tres morts

La Campana

AQUEST LLIBRE HA ESTAT OBJECTE DE REVISIÓ JURÍDICA

*A la meva família,
especialment al Pol, la Marina i la Roser*

L'autor va rebre, pel projecte d'aquest llibre, el Premi Lleida de Narrativa 2003

1a edició: novembre de 2005

6a edició: març de 2006

© Carles Porta Gaset

© Edicions La Campana

Muntaner, 248, 1r, 2a

08021 Barcelona

Tel.: 93 453 16 65 / Fax: 93 451 89 18

Disseny coberta: Eumogràfic

Foto coberta: © Gettyimages / Philip Condit II

ISBN: 84-95616-85-8

Dipòsit legal: B. 15.156 - 2006

Fotocomposició: EdiGestió (Barcelona)

Imprès a Romanyà/Valls. Capellades (Barcelona)

Aquest llibre és fruit de vuit anys d'investigació. La base són els quatre mesos de 1997, de gener a abril, durant els quals em vaig dedicar en cos i ànima a fer un reportatge per al programa «30 Minuts» de TV3, però des d'aleshores fins ara no he parat de recollir dades, preguntar i contrastar informacions. He canviat el nom d'alguns personatges per protegir la seva identitat. En essència, tot ha passat, consta en documents o surt de converses amb testimonis o amb els mateixos protagonistes, converses a partir de les quals he construït alguns dels diàlegs.

En el llibre no es resol l'assassinat de Josep Montané, Sansa, un dels grans protagonistes de la història de Tor. El relat fa una aproximació als fets i circumstàncies que han fet que aquell indret es conegui com a «la muntanya maleïda», i permet entendre perquè el crim, tot i tenir molts sospitosos, no té cap culpable. De moment.

CARLES PORTA

Al final del volum el lector trobarà una **guia bàsica** dels principals personatges i fets de Tor, i un mapa del poble i dels camins que porten a Andorra. També s'hi inclou un **punt de llibre** informatiu.

En aquesta edició s'hi afegeix un **DVD** que reproduïx el reportatge sobre Tor que, amb el títol *La muntanya maleïda*, va emetre el programa «30 Minuts» de TV3 el 20 d'abril de 1997.

«Y que al objetivo de corregir y evitar algunos abusos en el disfrute de esta finca, de evitar cuestiones entre los condueños de la misma, que acabarían por la división de la propiedad, [...] se constituye la Sociedad de Condueños de la Montaña de Tor.»

Objectius fundacionals de la Societat de Copropietaris de la Muntanya de Tor, 14 de juliol de 1896.

«Aquells abellots portaven la flaire de la mort.»

SISQUETA, *veïna de Tor*

«Yo creo que la Justicia llega a todas partes, pero a veces es lenta y Tor está muy lejos.»

JOAQUÍN HORTAL, *advocat*

«Per fondo que sigo el foc, lo fum sempre respira.»

ANGELETA, *veïna de Tor*

«Només em queda un camí, morir matant!»

JORDI RIBA, *Palanca, veí de Tor*

«De vegades penso que la més desbordada imaginació d'un guionista de TV fent un argument dramàtic i recargolat no superaria el que, desgraciadament, a la vida real estan vivint a Tor.»

FRANCESC SAPENA, *advocat*

LA MORT DE L'AMO ÚNIC

Els juliols, a Tor, són tràgics.

Des de 1800, els fets que han tacat de sang la vida d'aquest poble de tretze cases del Pirineu de Lleida han passat al juliol.

A Josep Montané, Sansa, el van assassinar un dia de juliol de 1995, pocs mesos després que el declaressin amo únic de la muntanya més disputada del Pirineu.

«Estava no mort, podrit!» Així és com s'expressava una de les pubilles del poble, remarcant amb el to que una cosa és molt pitjor que l'altra. I és que ella se n'alegrava, que a més de mort el trobessin podrit. Qui també es va alegrar de la seva mort va ser Jordi Riba Segalàs, Palanca, l'altre cacic del poble, amb qui feia gairebé mig segle que es disputava la muntanya.

Josep Montané era Sansa, o el Ros de casa Sansa, perquè s'havia quedat el nom de la casa, i allà dalt portar el nom de la casa és com ostentar un títol nobiliari. Tot i no ser el primogènit, l'hereu natural, el seu caràcter dominant el va fer passar per davant dels altres germans. De fet, sempre volia passar davant de tot, i de

tothom. I sovint, més que davant, el que feia era passar per damunt.

No era el primer que moria violentament a Tor. Quinze anys abans, el 1980, també al juliol, ja hi havia hagut dos morts, dos llenyataires que feien de guarda-espallles de Palanca. I n'hi ha molts que diuen que Sansa no serà l'últim.

El febrer de 1995, després de mig segle de lluites per la propietat, el jutge de Tremp havia dictat una sentència que ja es veia tacada de sang: feia amo únic Sansa. Després de tants anys de conflicte, Sansa només va poder gaudir de la victòria durant cinc mesos.

Dos anys després, aquell crim sense culpable, aquell xoc d'odis irreconciliables, em petaria a mi als morros.

UN REPORTATGE PER A LA TELE

«Qui té el cul llogat no seu quan vol.» El meu padrí, lo Ramonet de cal Flores, m'ho havia dit un munt de vegades. Aquell dia de gener de 1997 a la redacció de TV3 em vaig recordar del meu padrí. Però ell manava! Quan ell deia «blanc» era blanc! A TV3 no hi havia tanta contundència formal, però el sentit jeràrquic que m'havien inculcat des de petit –i que la mili em va acabar d'imprimir– va fer que, a pesar de la tebiesa formal, acabés obeint.

Érem a mitjan gener i feia només una setmana que el cas de la muntanya de Tor, després de l'assassinat de Sansa, tornava a ser notícia. I per partida doble. D'una banda, l'Audiència de Lleida havia absolt els dos acusats d'haver matat l'amo de la muntanya, i d'altra banda, una setmana després, el mateix tribunal havia declarat comunal la finca per la propietat de la qual feia mig segle que lluitaven tretze famílies, amb tres assassinats pel mig.

El meu cap, el Toni, em va comentar –ell no manava: comentava, suggeria– que li semblava que el cas de Tor era un bon tema. «Per què no en fem un reportat-

ge?», va dir, com si l'hagués de fer ell. Però, és clar, m'ho deia a mi, sabia que només li calia insinuar-m'ho i jo el faria. Sempre he estat així de ruc.

Havia sentit i llegit coses de la muntanya de Tor quan era redactor del diari *Segre*, cap allà als anys vuitanta. Sempre m'havia semblat que era el que periòdicament anomenem un *marrón*, és a dir, un tema molt complicat, difícil de tractar. Aquell dia de gener de 1997 el meu superior jeràrquic va voler que jo m'emboiqués en aquell *marrón*.

Era poc després de Reis. La gent de Tor estaven destrossats. Aquell hivern els jutges els havien condemnat a continuar tenint por. D'una banda, l'absolució dels dos acusats volia dir que l'assassí o assassins del vell Sansa seguien en llibertat; i de l'altra aquella sentència de l'Audiència de Lleida que declarava comunal la muntanya els obligava a mantenir els plets als jutjats per fer-se amos d'una propietat que ells consideraven heretada dels seus avis.

Tor és un poble del racó més verge i aïllat del Pirineu lleidatà, al Pallars Sobirà, a la vall Ferrera, a tocar d'Andorra. Té tretze cases, algunes de les quals només són runa per l'abandó i perquè es van cremar després de la guerra en una batalla entre maquis i Guàrdia Civil. En queden unes vuit, de dretes i habitables. Tor també és el nom d'una muntanya. A mi, quan sentia la paraula *Tor*, el primer que em venia al cap era el déu nòrdic, que s'escriu amb *hac*, o sigui, Thor. Després vaig saber que hi ha una llegenda que diu que el nom

de la vila ve realment del déu dels víkings, perquè a la muntanya que s'alça darrere de les cases, una immensa mola de pedra, s'hi pot veure –segons els vells– un cop de destrat del déu Thor. Amb el cop va assenyalar –expliquen– que allí hi volia un castell amb el seu nom, i així va ser. La veritat és que dalt de tot d'aquell massís de pedra hi ha el que podria ser la marca d'un cop de destrat gegantina empunyada per un déu. I al costat hi van aixecar el castell de Tor –suposo que la hac es devia perdre en la nebulosa del temps–, del qual només s'han conservat les restes d'una torre rodona de guaita.

El cas és que durant molts i molts anys, segons mesuratges –més aviat estimacions– fets el 1896, la muntanya de Tor ha tingut una extensió de 4.800 hectàrees, i així consta al registre de la propietat de Sort. I això és molt de terreny. És cert que el darrer cadastre, més precís, xifra la superfície de la muntanya en 2.300 hectàrees, però de tota manera continua sent molt de terreny.

Tornem al gener de 1997. El meu cap m'encarrega un reportatge i jo m'hi poso. «A veure –penso–, som al gener; per fer un reportatge de Tor hi hauré d'anar. Això vol dir que em caldran un parell de dies i que hauré de passar la nit a la fonda més propera. Un parell de dies de muntanya no m'aniran gens malament.» Tinc de company d'equip el Pol. M'hi entenc molt bé i a més és un bon amic. A la tele, els reportatges per als telenotícies els fem sempre en equips de

dos. Busco una mica de documentació, però la veritat és que no trobo gran cosa. La primera gestió és trucar a Alins, que és el poble que hi ha més a prop de Tor. Primer entrebanc: a l'Hostal Montaña em diuen que a Tor no s'hi pot pujar perquè hi ha dos metres de neu a la carretera. En realitat el que volen dir és que no s'hi pot arribar en cotxe. Si de cas, caminant o en moto de neu. A peu vol dir un munt d'hores de camí, així que queda descartat. M'haurien de rescatar els bombers. Busquem motos de neu, encara serà divertit i tot. Pel que fa a l'habitació, cap problema. Les tenen totes lliures.

Més entrebancs: necessito gent que vulgui sortir a la tele parlant de Tor i dels conflictes que hi ha al voltant del poble. Cap dels implicats vol saber res de periodistes. Anem bé!

Ho intento per la banda dels advocats i, ves per on, encara en trobo algun disposat a ajudar-me, o sigui, que podem tenir imatges del poble i alguna declaració que ens ajudi a fer-ho entretingut. Donarem la paraula als protagonistes, tot i que indirectes.

Encara no puc sospitar fins a quin punt aquest reportatge em complicarà la vida.

Alins és la capital de la vall Ferrera. El nom li ve de les mines de ferro que hi havia fa molts anys; a l'aigua encara hi ha un alt component de ferro que, segons la gent de la zona, fa que tots tinguin problemes greus amb les dents. A l'hivern no passa dels seixanta habitants i a l'estiu, ni que sigui agost, dels cent. Aquella

vall és un cul-de-sac. No té sortida i, encara que presumeix de tenir la Pica d'Estats, el pic més alt de Catalunya, s'hi perd molt poca gent. I a l'hivern, gairebé ningú.

Els de l'hostal ens han trobat dos nois de la zona, un d'Alins i un altre de la Pobla, disposats a acompanyar-nos a Tor en moto de neu. La directora, la Pepita, és una dona soltera i plena de tendresa que passa de la cinquantena. Mentre esmorzem –segurament som els únics clients– se'ns apropa a la taula i ens diu:

–Teniu sort que estigui tot tan nevat. Així no hi trobareu ningú, a dalt.

El to és més aviat compassiu. Només li ha faltat dir: «Pobrets, no sabeu on us esteu ficant.» El Pol i jo ens mirem estranyats, encara no som conscients del significat real de les seves paraules, aixequem el porró per última vegada i sortim a la placeta d'Alins, on ens esperen els dos nois que ens han d'acompanyar amb les motos.

No hem estat mai a Tor i arribar-hi és tot un espectacle. Des d'Alins fins a Tor hi ha tretze quilòmetres de pista forestal –els veïns en diuen carretera–. La neu ja emblanquina una mica Alins, a baix de tot de la vall, i cada quilòmetre que pugem creix el gruix. La «carretera», molt estreta, voreja el riu Noguera de Tor, que cada vegada està més gelat. A poc a poc el gruix de neu es va fent més i més gran. El Pol, que és molt de

Barcelona, du unes sabates per passejar per Collserola i al cap de mitja hora ja té els peus xops i congelats. El camí transcorre per un congost llarg i estret, tan estret que sembla que les muntanyes i els arbres t'hagin de caure al damunt en qualsevol moment.

Com que gairebé sempre anem per l'obaga predominen el gris fred i el verd fosc. Però hi ha revolts on el sol penetra entre els arbres com si baixés a beure al riu; uns raigs de llum preciosos dibuixen escenaris de pel·lícules de fades i provoquen explosions de colors lluents, llampegants. El paisatge convida a filmar, però portem la càmera embolicada amb plàstics i dins d'una motxilla perquè no es mulli, i treure-la –i tornar-la a guardar– suposa una bona feinada. La prioritat és el poble de Tor. Després d'una bona estona en moto de neu passem pel costat d'una pedra molt gran on es pot llegir, escrit a mà i amb pintura blanca i lletres molt irregulars: «Esta montaña es propiedad privada de la Sociedad de Condueños de la Montaña de Tor.» Els dos motoristes paren, ens fan saber que allò ho ha escrit Sansa i afegeixen: «Sempre es va pensar que era l'amo de tot això. Ell i Palanca estaven a matar. Sort que està nevat i no hi haurà ningú, que si no...»

Coi! Una altra vegada el «sort que no hi haurà ningú». La veritat és que tinc ganes de preguntar-los per què ho diuen, però ja hem tornat a emprendre la marxa i en uns instants arribem a Tor. Hi ha tanta neu que les portes de les cases gairebé ni es veuen. No hi ha ningú i només se senten els motors de les nostres mà-

quines. Uns metres abans d'arribar al poble parem per poder filmar el paisatge en estat pur, sense rodejar. Només se sent el riu, que tot i estar gelat en molts punts té vida interior. Una vida geladíssima! Ho sé perquè vaig tocar l'aigua.

No puc pas dir que el poble em sembli bonic. A més, al carrer principal, a l'únic carrer, de fet, que és carrer i camí –o carretera, com en diuen ells–, hi ha un parell de cotxes abandonats, o potser tres. Un R-12 de color vermell, un Land Rover dels antics i un altre del qual no puc ni endevinar el model, perquè entre que està colgat sota la neu i que està pràcticament desmuntat només es veu un trosset de carrosseria. Tota aquesta ferralla dóna al lloc un aspecte més d'abocador de cotxes que no pas de poblet de l'alt Pirineu. Per ser més exactes, un dels poblets més alts de tot el Pirineu, 1.790 metres sobre el nivell del mar.

Un dels nois que ens acompanya ens explica de qui és cada casa i ens aclareix que els cotxes abandonats eren una de les manies de Sansa. Es veu que l'home arplegava tot el que trobava, i els cotxes desballestats eren una de les seves debilitats. Voltant pel poble veiem que n'hi ha algun altre, i muntanya amunt encara n'hi ha uns quants més. Els hi regalaven a Andorra o els comprava per quatre duros i els feia anar uns dies fins que se li morien. Llavors els deixava tirats allí mateix. Sansa sempre s'havia considerat més amo que ningú de tota la muntanya, incloent-hi el poble, i feia el que li donava la gana.

Després de filmar per fora la casa on el van trobar mort el juliol de 1995 filmem casa Palanca, un casallot enorme propietat del seu enemic de tota la vida. Veient aquelles parets i aquella alçada –té tres pisos!– m’adono que antigament aquella família devia ser molt poderosa, per poder construir un edifici com aquell, que devia ser del segle XVIII. Mentre el Pol filma, un dels nois que ens acompanya se m’acosta i em diu:

–Si ara sortís Palanca de casa seva, fotríem el camp corrents que els peus no ens tocarien a terra.

–Però, per què? –li pregunto ja una mica mosca.

–Perquè té una mala llet de cal Déu i segur que no li agradaria que la tele filmés casa seva, i menys sense permís. Està tan obcecat com Sansa, o potser més. Per això aquest poble no farà mai res.

–Digue-m’ho davant de la càmera, això –li demano.

–Ets boig, o què? Au, anem, que se’ns farà tard. I ni us passi pel cap de dir que hem vingut a Tor, dieu que hem anat a Norís, o al port de Cabús, entesos?

No li ha agradat gens, que li hagi proposat sortir a la tele.

Un cop filmat el poble pugem muntanya amunt, en direcció a Andorra, cap al pla de Llumaneres, per enregistrar imatges generals de la zona que relacionin Tor amb el Principat. Com són les coses! Per anar de Tor a Andorra es pot escollir entre dos camins, Pleià o Rabassa, i tots dos van a parar al pla de Llumaneres. L’un és propietat de Sansa, i l’altre de Palanca, perquè

la major part de terres que travessen són de l’un o de l’altre. O senzillament perquè ells ho han decidit, els han fet o els han arranjat, se’n senten amos i a la mínima ho fan saber a tothom. Aquest dia de gener de 1997 l’un ja és mort i l’altre no hi és; per tant, passem sense ni pensar-hi. Tot i que són les tres de la tarda, el sol es comença a amagar, i com que tenim por que tornant ens enganxi la foscor decidim no anar fins al port de Cabús, que és el pas natural cap a Andorra, i girem cua. Per fer tres minuts de reportatge ja en tenim prou. A més, també tenim les imatges d’arxiu del judici als acusats per l’assassinat de Sansa i de la seva sortida de la presó, i fins i tot podem afegir-hi alguna imatge dels retalls de diaris que parlen del cas de la muntanya de Tor.

Ens deixen conduir una estoneta les motos de neu i tornem cap a Alins. Estem gelats –especialment el Pol– i tenim gana.